

Demokratický socialismus je ideologií pravicových sociálních demokratů. Jeho základem jsou staré reformistické ideje obohacené novými buržoazními filozofickými, sociologickými a politologickými teoriemi a začleněné do programu Socialistické internacionály a programů různých sociálně demokratických stran.

V prohlášení Socialistické internacionály přijatém pod titulem *Cíle a úkoly demokratického socialismu* v roce 1951 na I. kongresu Socialistické internacionály ve Frankfurtu nad Mohanem je charakterizován takto: „Demokratický socialismus je mezinárodní hnutí, které v žádném případě nevyžaduje strnulou jednotnost názorů. Ať již socialisté odvozují své přesvědčení z výsledků marxistických či jinak zdůvodněných společenských analýz, nebo z náboženských či humánních zásad, všichni usilují o společný cíl: o společenský pořádek sociální spravedlnosti, většího blahobytu, svobody a světového míru.“ (Programmatistische 1973: 288) Komunismus představuje v jeho pojetí tutéž diktaturu jako fašismus a v tomto smyslu se dále vyvozuje: „... Každá diktatura, ať již existuje kdekoli, je nebezpečím pro svobodu všech národů“; demokratický socialismus „odmítá každý totalitní systém, poněvadž hanobí důstojnost člověka“ (Programmatistische 1973: 290).

Předseda Socialistické strany Rakouska Bruno Kreisky v novinách Frankfurter Allgemeine Zeitung mimo jiné otevřeně řekl, že „sociální demokracie se musí stát přímým protipólem komunismu“ (Programmatistische 1973: 293).

Charakteristickým znakem všech prohlášení, v nichž je formulován demokratický socialismus, je abstraktnost a neurčitost. Jeden z vůdců SPD, Herbert Wehner, odpověděl na otázku, co zahrnuje demokratický socialismus, takto: „Nejde o žádné časové období. To je právě starý omyl takzvaných vědeckých socialistů, utopistů a jiných, kteří se touto otázkou zabývají. Je to trvalý úkol bojovat za sociální spravedlnost, svobodu osobnosti“ (Der Spiegel 1970: 62).

Na otázku „Jak vypadá společenský model doporučený SPD? Musí být například umožněno získání soukromého majetku?“ odpověděl Wehner, že v žádném případě nejde o dogma, že všude tam, kde soukromé vlastnictví nevyhovuje sociálním potřebám, musí nastoupit veřejné, že tvorba majetku musí být však umožněna nejen těm, kteří již mají určitý základ, že cílem demokratického socialismu je vázat stále větší podíl majetku společensky, zákonem a dobrovolnou kooperací, že je to však dlouhá cesta, která potrvá celá desetiletí (Der Spiegel 1970: 65).

Ve svém projevu na konferenci *Československé zkušenosti z roku 1968 a problémy socialismu* (konala se v Bièvres u Paříže 23.—26. února 1975 a zúčastnilo se jí i několik československých emigrantů [jako například E. Goldstücker, A. J. Liehm, P. Janýr, J. Pelikán aj.] se západoněmecký spisovatel Günter Grass pokusil vytyčit základní problémy demokratického

socialismu. V podstatě však opakoval jen staré teze o demokracii, svobodě a třetí cestě. Tyto teze byly ve formě otevřeného dopisu spisovateli Pavlu Kohoutovi zveřejněny v týdeníku Die Zeit. Jsou formulovány takto:

1. „Kdo usiluje o demokratický socialismus, měl by na základě dosavadních zkušeností odmítnout nesprávné spojení slov marxismus-leninismus a hovořit o ‚leninismu-stalinismu‘.

2. Kdo usiluje o demokratický socialismus, nesmí spolupracovat s těmi komunisty, pro něž je i nadále svatá leninská stranická hierarchie, takže návrat ke stalinismu je kdykoliv možný.

3. Kdo usiluje o demokratický socialismus, pro toho není státní kapitalismus alternativou soukromého kapitalismu. Žádná z těchto forem totiž nepodléhá demokratické kontrole a obě odmítají spolurozhodování dělníků — a to z totožných důvodů, i když z ideologicky rozdílných pozic.

4. Kdo usiluje o demokratický socialismus, toleruje své politické odpůrce a vyžaduje od nich tutéž toleranci jako samozřejmost demokracie: jejím elixírem nejsou ti, kteří dočasně mají moc, nýbrž opoziční strany. Společnost, která nepřipouští žádnou opozici, neumožňuje myslet jinak a chudne pod dogmatickým panstvím strany, která je svrchovaná, poněvadž nestrpí žádný odpor.

5. Demokratický socialismus je definován, kontrolován a budován zdola nahoru, proto odmítá nadvládu ústředního výboru. Jeho cílem je sociálně podmíněná demokracie „základny“ ve všech společenských oblastech. Formální pojem demokracie je pro něj nedostatečný. Pozlátka, ať již se nazývají svoboda tisku, svoboda přesvědčení anebo svobodné tržní hospodářství, ukazují, jak jsou problematická v podmínkách, kdy koncerny ovládají takzvané svobodný trh a tiskové koncerny manipulují veřejným míněním a informacemi ve stále větším rozsahu.

6. Demokratický socialismus je definován jenom v náznacích. Potřeba jeho vymezení je stále naléhavější od doby, kdy mravní bankrot a politický krach systému obou mocenských bloků je zřejmý.

7. Demokratický socialismus není dogma. Vzhledem k tomu, že nepředpisuje žádný konečný cíl, protože včerejší cíle by pro něj již zítra mohly být brzdou, musí být stále nově definován. Nevyhovuje mu ani zaslepený pragmatismus, ani sklony k utopii, nýbrž jednota teorie a praxe. S jeho pomocí by mohlo být obnoveno evropské osvícenectví a jeho boj proti dogmatismu a nesnášenlivosti. Žádní komunističtí svatí a žádná kapitalistická olejářská božstva nesmějí být pro něj nedotknutelná, neboť jeho principem je permanentní revidování stávajícího. Tisíciletá touha národů po svobodě a spravedlnosti odpovídá syntéze demokracie a socialismu: pracovat pro ně by mělo být naším úkolem.“ (Die Zeit 1974: 14)

Grassovy názory jsou velmi blízké rezoluci o politické situaci přijaté na 13. kongresu Socialistické internacionály, který se konal 26.—28. listopadu 1976 v Ženevě.

V rezoluci se říká:

„Základní principy, jimiž se řídí činnost socialistů na celém světě, jsou spravedlnost, demokracie, mír a rovnost v mezinárodních vztazích.

Současná krize a mezinárodní napětí zvyšují jejich odpovědnost při hledání nového bojového, otevřenějšího a autentičtějšího internacionalismu, v němž by se socialismus mohl svobodně vyjádřit.

Krize světového kapitalismu, její důsledky pro dělnickou třídu a výsledné na-

pětí v mezinárodních vztazích jasně ukazují, že socialismus jako zvěstovatel naděje a spravedlnosti pro všechny národy je jedinou alternativou politických systémů, které plodí konflikty, nepořádek, a nespravedlnost.

Ve světě ovládaném i nadále mocenskou politikou bloků, které jsou i rivaly i spoluviníky, musí politické síly soustředěné v Socialistické internacionále i ty, které se k nim pravděpodobně přidávají, přijít s odlišnou alternativou.

Bez demokracie není socialismu a bez socialismu není demokracie. Protože socialismus rehabilituje člověka tváří v tvář potlačování a agresi kapitalismu i komunismu, je jediným možným východiskem pro všechny utlačované národy, pro všechny, kteří bojují za respektování svobody a sociálního pokroku a za plnou odpovědnost jednotlivce ke společnosti. Činnost mezinárodního socialistického společenství je proto zcela přirozeně zaměřena proti všem neoprávněným zásahům proti svobodě, ať už se objeví kdekoli a kdykoli. Solidaritou s bojem všech hnutí usilujících o sebeurčení a sociální osvobození a přijetím politiky plné realizace jednotlivce dospějeme ke společnosti, která bude humánnější, spravedlivější a svobodnější, jedním slovem socialistická.

V současném světě kapitalismus a komunismus i nadále reprezentují hlavní formy útlaču v moderní společnosti, oba obětují demokratická práva a občanské svobody prospěchu a zájmům vládnoucí třídy, zachování privilegií všemocné byrokracie.

Pro ty národy, které se snaží o dosažení nebo upevnění své nezávislosti, pro ty lidi, kteří bojují za svou svobodu, za respektování svých základních práv, za skončení nerovnosti a odcizení všeho druhu, jedinou alternativou kapitalismu a komunismu je socialismus.“ (Der 13. Kongres 1977: 145)

Demokratičtí socialisté tedy odmítají ve svých proklamacích komunismus či reálný socialismus existující v zemích socialistického společenství, právě tak jako odmítají kapitalismus. Ve skutečnosti je tomu však zcela jinak: Bojují proti socialismu a snaží se prodloužit život kapitalismu. Futurologické teorie ideologů demokratického socialismu jsou jen různými variantami představ o „vylepšené“ kapitalistické společnosti. Stále znovu a znovu se například opakují staré názory „etického socialismu“, zdůrazňující, že dříve než bude možné budovat socialismus, bude nutné mravně převychovat lidi.

S názory, že existují tzv. věčné pravdy, jako například svoboda, spravedlnost a další, které jsou celému lidstvu na všech jeho vývojových stupních společné, s obžalobou, že komunismus odstraňuje náboženství, věčné pravdy a mravnost, místo aby je nově utvářel, polemizovali již Marx a Engels v *Komunistickém manifestu*. Zdůraznili, že komunistická revoluce, která je nejradikálnějším rozchodem s tradičními soukromovlastnickými měry, je zároveň i nejradikálnějším rozchodem s tradičními idejemi. To však vůbec neznamená, že je možné ztotožňovat konkrétní historický postoj vůči hodnocení morálky s odmítáním jejího významu. Morálka je součástí ideologie, má svůj velký význam a komunisté jsou ti poslední, kdo by si tuto skutečnost neuvědomovali. Aby však mohlo dojít ke změnám v mravních názorech a aby mohl být potlačen chorobný individualismus vyúsťující v egoismus, odstraněna národní, rasová a náboženská nadřazenost, skutečně přetvořeny mravy zkažené soukromým vlastnictvím výrobních prostředků, odstraněno ovzduší nedůvěry, konfliktů, vzájemného podezřívání a nepřejčnosti, což nemá svůj původ jen v kapitalismu, nýbrž i v maloburžoazním individuálním vlastnictví, je nutné s tímto vlastnictvím skončit.

Pravicovým „socialistům“ ovšem nejde o odstranění kapitalistického spole-

čenského řádu, naopak, snaží se jeho ekonomické, politické a ideologické základy obhajovat. V čem spočívá socialismus jejich „demokratického socialismu“? Na tuto zcela oprávněnou otázku obvykle odpovídají jeho ideologové takto: Socialismus není žádným svěbytným, jedinečným společenským řádem, nýbrž vzdáleným mravním ideálem, o jehož uskutečnění by se mělo usilovat, i když není zaručeno, že bude dosažen v průběhu vývoje jedné společnosti. Proti marxisticko-leninskému vědeckému socialismu stavějí koncepci „etického“ nebo „humánního“ socialismu. Tato rozporuplná tendence je jednou ze zvláštností ideologie současného sociálního reformismu. Politická publicistika a teoretické práce pravicových socialistů překypují v pravém smyslu slova pompézními frázemi o humanismu a „socialismu s lidskou tváří“, o údajné protiváze nejenom „bezduchého kapitalismu“, nýbrž i stávající socialistické společnosti, která člověka ponižuje. Pravicoví socialisté jsou přesvědčeni, že jedině „demokratický socialismus“ spatřuje v člověku hlavní cíl veškerého svého jednání a společenského rozvoje, že jedině on bojuje za respektování lidské důstojnosti.

Stačí konfrontovat tyto teoretické proklamace s praxí a cíli sociálního reformismu a okamžitě pochopíme, jaký je mezi nimi propastný rozpor. Přesto však je reformističtí vůdcové označují za základní myšlenky „demokratického socialismu“; jsou zakotveny v programových dokumentech Socialistické internacionály a v programech jejich členských politických stran.

Jak uvádí rakouský reformistický teoretik Ernst Fischer, v demokratickém socialismu nejde o žádný ekonomický nebo snad sociální a sociálně politický cíl (neboť v této oblasti nemohou existovat konečné cíle), nýbrž o etických cíl (Die Zukunft 1970:26). Vlastně by tedy mělo všechno zůstat při starém, změna ekonomických a sociálně politických poměrů „západní“ (tj. buržoazní) společnosti je bezpředmětná; v představách reformistů je konečným cílem socialismu výchova abstraktního člověka v duchu stejně abstraktních „hodnot“ a mravních ideálů.

Vůdcové a teoretikové pravicové sociální demokracie se svou neoprávněnou a rozporuplnou charakteristikou „nerovného“ nebo „humánního“ socialismu veřejně zřekli vědeckého přístupu.

Olof Palme, vůdce švédské sociální demokracie, hovoří o tom, že sociální demokracie potřebuje utopii. Nejstarší socialistickou utopií je teze o rovnosti všech lidí. Byla významným heslem buržoazní revoluce; buržoazie však nikdy ani v sociální, ani v ekonomické oblasti nic neudělala pro to, aby ji uvedla v život. Rovnost tak zůstala podstatou socialismu. V této souvislosti je ovšem třeba otevřeně prohlásit, že myšlenka rovnosti nemůže být pro všechny vykládána jako stav, nýbrž jako organizační směrnice v politice. Je jasné, že nikdy nebude plně realizovatelná, musí však určovat zaměření společenského vývoje (Die neue Gesellschaft 1970: 176 an.).

Olof Palme je toho názoru, že rovnosti mezi lidmi, pokud je vůbec dosažitelná, nelze dosáhnout v dohledné budoucnosti. Proto jako výchozí sociální hodnota a cíl v pojetí demokratického socialismu není ničím jiným než utopií. Když kdysi Bernstein prohlásil, že hnutí je vše, cíl nic, pak jeho dnešní potomci v podstatě uvažují stejně, když tvrdí, že „hnutí je všechno, cíl utopie.“ Z toho důvodu nepotřebují žádnou vědeckou filozofii, naopak, lépe jim vyhovuje eklektická směs různých filozofických směrů. V 11. čísle měsíčníku *Die neue Gesellschaft* z roku 1972 se můžeme dočíst, že křesťanské učení o lidském podobenství a jeho etických požadavcích, lidská práva proklamovaná francouzskou revolucí, Kantova etika, myšlenky osvícenství, Hegelova

dialektická filozofie dějin, Marxova kritika kapitalismu, Bernsteinův kritický marxismus, teorie spontaneity Rosy Luxemburgové, jakož i její kritika bolševismu, Schumacherův svobodný socialismus, nejnovější závěry Ernsta Blocha, Horkheimera, Adorna, Habermase, Kolakowského, Djilase a dalších, to všechno jsou vlastně po sobě jdoucí a vzájemně se ovlivňující akty sebeuvědomování demokratického socialismu, které mají nakonec jeden jediný etický motiv.

O co jiného zde jde než o eklecticismus a sofistiku, povrchní a bezzásadové propojování různých teorií a ideologických směrů bez ohledu na jejich protikladnost, o smiřování materialismu s idealismem, o popírání smyslu základní otázky filozofie? Jde o sofistický pokus důkazu, že vše souvisí se vším, že v důsledku toho může být spojeno náboženství s marxismem jako ideový zdroj sebeuvědomí a demokratického socialismu.

Sociální reformisté mluví často i o tom, že charakteristickým znakem tzv. „industriální“ či „postkapitalistické“ společnosti je skutečnost, že zmizel bývalý rozpor mezi prací a kapitálem a že vznikla nová sociální struktura, v níž třídní boj vystřídalo „sociální partnerství“ a vzájemné „zkoordinování zájmů“ různých sociálních skupin a vrstev. Bruno Kreisky píše, že „třídní boj už není tak jasným pojmem jako kdysi“ (Christian 1972). W. Bredl ve svém článku *Demokratický socialismus — alternativa marxismu* tvrdí, že třídní boj v ideologii je „pouhá fikce“. I v tomto směru se neustále potvrzuje, že jedna z hlavních funkcí sociálního reformismu spočívá v zanášení prvků buržoazního způsobu myšlení do řad dělnické třídy, jakož i ve snaze o zmírnění ostrého třídního boje a dosažení tzv. třídního smíru.

Základ popírání sociálně ekonomického postavení dělnické třídy v současném kapitalismu jako vykořisťované třídy je zakotven v teoriích odmítajících rozdělení této společnosti na třídy nebo v teoriích o „deproletarizaci“ a „integraci“ dělnické třídy do kapitalistického státu.

Například podle programu Sociálně demokratické strany Švédska patří třídy a třídní boj minulosti, protože již v současnosti „získaly široké lidové masy vliv na vývoj společnosti“ (Programme 1960).

Také nový program Socialistické strany Rakouska, přijatý v roce 1978, hovoří již o beztřídní společnosti: „Socialisté chtějí odstranit třídy, prosazují neochvějně základní hodnotu rovnosti jako výrazu rovnocennosti všech lidí, přičemž tato rovnost neznamená uniformitu, ale znamená zřeknutí se třídní a privilegované společnosti...“ (Entwurf 1977:3).

Jestliže tedy v kapitalismu již existuje nebo se buduje beztřídní společnost, nepřekvapují ani prohlášení předních představitelů současných sociálně demokratických stran na adresu třídního boje: Například Olof Palme na otázku, zda existuje ve Švédsku třídní boj, odpovídá takto: „Jsme reformisté a nehovoříme o třídním boji. Víme ovšem, že existuje nespravedlnost a rozdíly mezi třídami, ale nepoužíváme koncepce třídního boje“ (Konkret 1976:18—19).

Na otázku, co může zpomalit třídní boj dělnické třídy, odpovídají programy sociálně demokratických či socialistických stran: je nutné „demokratizovat.“ Francouzská socialistická strana vidí v „demokratizaci“ návod na „rovnost šancí“ a základ pro uskutečnění „zásadní reformy hospodářské a sociální struktury (Le poing 1973).

Pravicovým sociálně demokratickým vůdcům a teoretikům jde tedy o to, čelit ideologickou manipulací objektivně rostoucí úloze dělnické třídy a usměrnit



její společenskou a politickou aktivitu tak, aby nebyla nebezpečná státně monopolistickému kapitalismu.

Podle sociálně reformistických autorů dochází prý k objektivnímu procesu „zmenšování“ rozdílů mezi třídami a k rozplynutí dělnické třídy. Působí to podle nich vliv následujících faktorů:

1. zvýšení životní úrovně dělníků v souvislosti s růstem produktivity práce a se zmenšováním tlaku přebytečného obyvatelstva;
2. rostoucího uspokojování sociálních potřeb pracujících v souvislosti s organizovaným bojem dělnické třídy;
3. podpůrných opatření státu;
4. diferenciací uvnitř dělnické třídy jako důsledku procesu industrializace.

K diferenciaci dělnické třídy dochází prý se vznikem a rozvojem techniky, nových oborů a s rostoucím rozdělováním dělníků do skupin podle povolání.

V souvislosti s tím se pochopitelně sociálně reformističtí ideologové snaží snížit význam otázky vlastnictví výrobních prostředků a zdůrazňují proto, že velkokapitalisté hrají ve většině případů pasivní úlohu a ovlivňují využívání výrobních prostředků pouze prostřednictvím placených zaměstnanců. Pokoušejí se dále i o oddělení otázky vlády monopolů od otázky politické moci a popírají proto logickou souvislost ekonomiky s politikou, kterou prokázal již Karel Marx. H. Flöhr například tvrdí, že předání hospodářských zařízení do společenského vlastnictví není žádným ideálním řešením problému (Beiträge 1973: 47) a v teoretickém měsíčníku SPD Die neue Gesellschaft (1976: 593) si můžeme přečíst v článku W. Bredla, že rozpory mezi prací a kapitálem se posunuly, neboť kapitálem prý již nedisponují jeho vlastníci, nýbrž manažeři.

Změna vlastnických poměrů představuje pro pravicové sociální demokraty pouze právní akt a jednorázovou záležitost. Avšak marxismus-leninismus nechápe změnu vlastnických poměrů jen jako výměnu vlastníků. Tím se totiž otázka vlastnictví výrobních prostředků ještě neřeší. Podstatné je aktivní převzetí výrobních prostředků dělnickou třídou v rámci společenského reprodukčního procesu a využívání těchto prostředků v zájmu většiny obyvatelstva. To je dlouhodobý a složitý proces, v jehož průběhu se mění nejenom sama dělnická třída, nýbrž i celá společnost.

Pravicoví sociální demokraté tvrdí, že požadavek převedení výrobních prostředků do celospolečenského vlastnictví ztratil svůj význam i proto, že vlastní problém nevězí ve staré otázce vlastnictví, nýbrž v otázce kontroly soukromé moci, v plánování a v dispozicích pravomoci, v hospodářském životě.

Sociálně reformističtí ideologové marxisty obviňují, že jim ušly nové charakteristické rysy a tendence ve vývoji „západní společnosti“. Ve skutečnosti však nebyl proces osamostatnění finančního kapitálu, oddělení podnikatelské činnosti od řízení kapitalistické výroby pro marxisty nikterak překvapující. Již Karel Marx odhalil tuto tendenci; V. I. Lenin pak prokázal, že uvedené charakteristiky jsou typické pro stadium imperialismu; uvedené procesy jsou vyvolávány nejenom stále složitějším charakterem výroby a zvyšující se dělbou práce, nýbrž především parazitismem, zahníváním kapitalismu. Monopolistická buržoazie je zbytečná a neužitečná zbytnělina na těle společenského organismu a z hlediska vlastního výrobního procesu je naprosto bezcenná. Podniky a továrny řídí placení ředitelé, inženýři a technici. Monopolisté v bohatství a zahálce cizopasí na práci jiných a spolu se svými přísluhovači pohlcují podstatnou část prostředků, které vytvořila práce proletářů a rolníků.

Dalším znakem současného kapitalismu je, že gigantické monopoly řídí manažeři, kteří ve svých rukách soustřeďují nezanedbatelnou moc. Zvláštnost jejich postavení spočívá v jeho neoficiálním charakteru. Hospodářští manažeři jménem vlastníků ovládají celou ekonomiku, političtí manažeři jménem oficiálních nositelů státní suverenity řídí politické instituce.

Tato moc však neexistuje jenom abstraktně, v prázdném prostoru, ani se neuplatňuje pouze v osobním zájmu manažera. Nadvláda v třídní společnosti má bezpodmínečně třídní charakter, slouží zájmům určité třídy, prosazuje její vůli. Nelze pochybovat o tom, že panství manažerů je praktickou realizací vůle monopolistické buržoazie.

Prohloubení společenského charakteru výroby vede ke zvyšování produktivity námezdní práce. Přitom však národní bohatství, které se tímto způsobem podstatně zvyšuje, vlastní a rozdílí stále menší část buržoazie, jejíž ekonomikou základnou je monopolistický a státně monopolistický kapitál. Zvýšení počtu vlastníků (v podobě majetníků akcií), jakož i vzrůst státního sektoru v ekonomice, tj. proces, který má být formou pokračující „socializace“, má ve skutečnosti za následek značné zmenšení společenské skupiny, která si fakticky přisvojuje výsledky společenské výroby.

Na vzrůstající moc monopolů, jakož i na úlohu pravicových sociálních demokratů poukazují politicko-ideologické teze Komunistické strany Rakouska: „... Od listopadových voleb v roce 1945 se v Rakousku vystřídaly různé vlády: po koaličních vládách Rakouské lidové strany (ÖVP) a Rakouské socialistické strany (SPÖ) následovaly vlády jediné strany, Klause a Kreiského. Všechny však sledovaly v zásadě tentýž cíl: znovu zavést a upevnit kapitalistickou strukturu vlastnictví a moci otřesenou v Rakousku v roce 1975.

V Rakousku proti sobě zdánlivě stojí soukromokapitalisticky vedené průmyslové závody a neobvykle velký státem kontrolovaný sektor. Ve skutečnosti nemůže být o tom, že stojí „proti sobě“, řeči.

Charakter zestátněných závodů je koneckonců vždy určován charakterem státu. Po zavedení zákona o zestátnění vznikla možnost udělat ze zestátněných podniků opěrné body dělnické třídy v boji proti kapitalismu a za socialismus. V dalším průběhu však vnitřní i zahraniční monopolistický kapitál získal za pomoci vedení socialistické strany rozhodující vliv na zestátněné podniky. Mohly být zneužívány k vytváření systému státně monopolistického kapitalismu a dnes jsou úplně včleněny do kapitalistického systému...“ (Der 22. Parteitag 1974).

Postoj pravicových sociálně demokratických vůdců v Rakousku vůči zestátněným podnikům je charakteristický pro postoj pravicových sociálně demokratických vůdců vůbec.

Socialistická strana Rakouska zpočátku, dokud ještě nebyla ve vládě, požadovala, aby zestátněné podniky dostaly ústavní záruky (například ve svém *Programu pro Rakousko* v roce 1966). Jakmile se dostala k moci, začala prosazovat „organickou spolupráci“ státního a soukromého sektoru. Mezi argumenty, s nimiž operují reformisté nejenom v Rakousku, nýbrž i v řadě jiných zemí, figuruje na čelném místě teze, že státní a soukromé podniky (akciové a monopolistické společnosti) jsou pro společnost užitečné stejnou měrou (Muhri 1975:5–10).

Zestátněný majetek — průmysl a banky — se stal pákou dalšího rozvoje státně monopolistického kapitalismu v Rakousku. Hospodářsko-politická rozhodnutí jsou přizpůsobována zájmům velkokapitálu na struktuře zisku. Státní podniky vyrábějí v Rakousku například třetinu hrubého společenského pro-

duktu země a kryjí téměř pětinu rakouského exportu. Státní sektor, který zahrnuje značnou část hutnictví a energetiky, patří k největším vykořisťovatelům námezdních pracovních sil v zemi.

Svobody soukromého vlastnictví výrobních prostředků a kapitálu jako „základu svobody“ může využívat pouze stále se zužující menšina. Existují jenom proto, že nejsou dostupné pro značnou většinu obyvatelstva. Tolik vynášené „svobodné hospodářství“ ve skutečnosti neexistuje. Typická je spíše tendence ke státně monopolistické koncentraci moci a kapitálu a masová likvidace zemědělských, řemeslnických a živnostenských podniků.

Vzhledem k těmto skutečnostem jsou všechny koncepce tzv. rozšíření vlastnictví a „tvorby majetku v rukách zaměstnaných“ iluzorní; mají jediný cíl: zamlžovat antagonistické třídní vztahy. Základ sociálně reformistické koncepce „tvorby majetku v rukách dělníků“ tvoří reformistická představa, že je možné změnit společenské poměry prostřednictvím rozdělování.

Pravicová sociální demokracie tvrdí, že svými návrhy na „spoluvlastnictví“ a „právo na spolurozhodování“ vlastně rozvádí Marxe. Například W. Bredl uvádí, že Marx sice mistrně analyzuje kapitalistickou výrobu, ponechává však stranou své pozornosti rozdělování; socialistické společnosti nemůže být nikdy dosaženo, provádí-li se „anonymní socializace“; je třeba, aby zaměstnanec získal podíl na výrobním kapitálu ve formě práva na vlastnictví (Die neue Gesellschaft 1976:595).

Žádný dělník ani zaměstnanec se však nemůže uskutečněním těchto plánů na „tvorbu majetku“ stát vlastníkem výrobních prostředků. Spoluvlastnictví několika „lidových akcí“ či nějakých jiných podílnických forem neosvobozuje proletáře natolik, aby již nemusel prodávat svou pracovní sílu vlastníku kapitálu a dávat se vykořisťovat.

„Demokratický socialismus jako alternativa komunismu“, jak o něm hovoří pravicoví vůdcové sociální demokracie, není ničím jiným než vábítkem v rámci marných pokusů dosadit opětovně v socialistických zemích kapitalismus. Úkolem této ideologické alternativy je odvrátit dělníky v kapitalistických zemích od cesty k socialismu.

Pravicoví sociální demokraté bojují tedy celou svou teoretickou i praktickou politickou činností proti diktatuře proletariátu.

Vrátíme-li se třeba jen k jediné Leninově myšlence o diktatuře proletariátu, je tento postoj logický. V práci *Stát a revoluce* V. I. Lenin uvádí: „Marxista je jen ten, kdo uznávání třídního boje rozšiřuje na uznávání diktatury proletariátu. V tom je největší rozdíl mezi marxistou a tuctovým malým (i velkým) buržuou. To je zkušební kámen opravdového chápání a uznávání marxismu. A není divu, že když dějiny Evropy přivedly dělnickou třídu v praxi k této otázce, ukázali se nejenom všichni oportunisté a revizionisté, nýbrž také všichni „kautskyánci“ (lidé kolísající mezi reformismem a marxismem) ubohými filistry a maloburžoazními demokraty, kteří odmítají diktaturu proletariátu.“ (Lenin 1956:46)

Je to tedy základní otázka, v níž pravicoví sociální demokraté odhalují své antileninské, antisovětské a antikomunistické názory. Tito představitelé „demokracie“ bojují proti skutečnosti, že v komunistických zemích existuje diktatura proletariátu, že právě ona je výsledkem působení zákonitostí vývoje společnosti, že je obecně platnou historickou nutností.

Teoretikové Socialistické strany Rakouska demagogicky prohlašují, že „v otázce diktatury proletariátu jde o rozpor, protože dělnická třída se nesna-



ží získat nadvládu nad ostatními třídami, nýbrž se snaží zničit všechny třídy (Arbeiter 1958). Bruno Kreisky, představitel této strany a země, která je na „cestě k socialismu“ tvrdí, že „slovo o diktatuře proletariátu se stalo ve skutečnosti prázdnou formulí“ [Kreisky 1975:129]. Toto prohlášení z roku 1975 však už mu v roce 1977, když hovoří o eurokomunismu, nestačí: „Chtějí-li se komunisté stát skutečně spolehlivými demokraty, měli by hodit přes palubu víc než diktaturu proletariátu. Potom by také zmizelo celé jejich politické krédo. Z komunistů by nezůstalo nic, stali by se z nich sociální demokraté mluvící revolučním jazykem“. (Ich traue 1977:146)

Odpovědi na všechny argumenty proti diktatuře proletariátu jsou *Politicko-ideologické teze Komunistické strany Rakouska* (Der 22. Parteitag), v nichž je formulován cíl uchopení politické moci dělnickou třídou a nastolení diktatury proletariátu. Avšak: „Vzhledem k vnitřnímu a zahraničnímu postavení země se (komunisté) orientují především na možnost nastolit protimonopolistickou demokracii jako formu revolučně demokratického státu, jako etapu k socialismu“ (Wimmer 1977: 88).

V přístupu k otázce diktatury proletariátu vyjadřuje Komunistická strana Rakouska svůj marxisticko-leninský přístup ke vztahu cíl—hnutí. Odhaluje, že Socialistická strana Rakouska čerpá z „otce revizionismu“ Eduarda Bernsteina, z myšlenky, že hnutí je vším, cíl není ničím. Ukazuje, že cílem současné strategické etapy není ještě socialistická revoluce, nýbrž pouze vytvoření podmínek k tomu, aby mohla nastoupit etapa, která už tento cíl bude mít.

Proti manipulaci sociálně demokratických a socialistických stran, které rafinovaně a systematicky zpracovávají příslušníky dělnické třídy, stavějí marxistické komunistické strany jasnou koncepci socialistické revoluce jako základu likvidace kapitalismu, nastolení diktatury proletariátu a budování socialistické společnosti.

Zvláštní význam má i jejich soustavná kritika maloburžoazních představ teoretiků „demokratického socialismu“ o cestách k socialismu.

Jak vlastně má „socialistická“ společnost podle sociálně demokratických představ vypadat? Odpovědi je možno uvést mnoho. Každá strana Socialistické internacionály vnáší do základní koncepce svá „specifika“.

Shodují se však v tom, že cílem jejich boje je taková společnost, v níž je zabezpečena politická, ekonomická, sociální a mezinárodní demokracie. Jsou dokonce pro právo na práci, na nemocenské pojištění, na odpočinek, slušné bytové podmínky a pro celou řadu dalších slibně formulovaných reforem. Přitom však maskují skutečnost, že tyto reformy neznamenají cestu k socialismu, protože nemění základy ekonomické a politické moci monopolů, naopak, zapadají do rámce kapitalismu a je nadto obtížné je v tomto rámci uskutečnit.

Sociální demokraté pracují při své argumentaci s pojmem „politická demokracie“. Rozumějí jí buržoazní demokracii jako státní formu. Pohlašují, že „politická demokracie“ je uskutečnitelná jenom tam, kde existují určité instituce buržoazní demokracie, kde je buržoazní parlamentní systém a buržoazní mechanismus politických stran s odpovídajícím buržoazním volebním systémem. Existenci „politické demokracie“ jsou prý dány všechny nutné prostředky a předpoklady pro dosažení „sociální demokracie“, která ještě neexistuje.

Postoj sociálních reformistů v boji za demokracii je rozporný. Na jedné straně obhajují buržoazní demokracii jako formu státu, která je základem existence sociálně politického hnutí, a na druhé straně tím, že svými zájmy

jsou spojeni s existencí monopolistického kapitálu, že z těchto pozic chápou také demokracii a stát, působí v praxi proti cíli, který vytyčili, totiž „bránit demokracii, a objektivně se tak stávají spolunositeli antidemokratického vývoje ve společnosti a ve státech.

Jak jsme již vyložili výše, základní charakteristický rys „demokratického socialismu“ tvoří filozofický eklekticismus. Ovšem důraz kladený na základní etické hodnoty ukazuje, že myšlenky „demokratického socialismu“ mají své kořeny v novokantismu. V souladu s jeho požadavkem se etika „osvobozuje“ od světonázorového přesvědčení, od tříd a třídního boje a stává se něčím, o co mají velkokapitalisté a dělníci společně usilovat.

Již dlouho před „demokratickým socialismem“ a jeho „etickými hodnotami“ existovaly četné vzájemně odlišné systémy morálky, v nichž byla řeč o spravedlnosti a lásce k bližnímu. Všechny tyto systémy ztroskotaly nikoli proto, že by lidé vůbec byli proti spravedlnosti, svobodě a lásce k bližnímu. Hlavní příčinou neúspěchu byly objektivní společenské poměry, které rozdělovaly společnost na třídu vykořisťovatelů a třídu vykořisťovaných. Opravdový humanismus může být zajištěn jediné v podmínkách politické vlády dělnické třídy a zespolečnění výrobních prostředků. Vyhlašování „základních etických hodnot“, odtržené od třídního boje za revoluční odstranění kapitalismu, vede pouze k maloměstáckým socialistickým představám: nemůže přispět k realizaci skutečně progresivních mravních ideálů a hodnot.

Demokratičtí socialisté se vydávají za ochránce a obhájce lidských práv. V rezoluci přijaté na XIII. sjezdu Socialistické internacionály se o tom říká: „Socialistická internacionála je z principiálních důvodů oddána obhajobě základních práv jednotlivce a je přesvědčena, že jen demokratický socialismus může uspokojit nejdůležitější snahy lidstva. Jen demokratický socialismus může ochránit a zaručit lidská práva a zmírnit důsledky kolonialismu, hanebného apartheidu a přežitků rasismu a rasové diskriminace. Proto mezinárodní socialistické hnutí odmítá každou formu diskriminace jako neslučitelnou se svou podstatou a ideály. Především však odmítá přetrvávání forem politické a ekonomické nadvlády, která dosud v příliš mnoha zemích ovlivňuje postavení žen a brání jejich skutečné emancipaci. A konečně Socialistická internacionála odsuzuje terorismus ve všech jeho formách jako prostředek politické činnosti, ať ho používají vlády nebo politická hnutí. Terorismus ještě nikdy nevyřešil hospodářské nebo sociální konflikty; jen přidal k nespravedlnosti zbytečné násilí.“ (Sociales 1977:1–6)

Skutečnost je ovšem jiná. V praxi se potvrzuje, že demokratický socialismus hájí *buržoazní práva*, především právo na soukromé vlastnictví výrobních prostředků a buržoazní pojetí svobody. Je směšné mluvit v kapitalistickém společenském řádu o lidských právech, když pracující nemají právo na práci. Jakou svobodu má na Západě nezaměstnaný člověk, když není s to uživit svou rodinu?

V socialistických zemích jsou právo na práci, právo na vzdělání, na sociální zabezpečení, právo na bezplatnou lékařskou péči a odpočinek, jakož i účast nejširších mas na řízení veškerých potřeb společnosti zajištěny nikoli slovy, nýbrž činy. Charakteristickými znaky socialistické společnosti jsou plná zaměstnanost, neustálý růst životní úrovně, vytváření stále širších podmínek pro duchovní obohacování lidových mas, jakož i pro všestranný rozvoj osobnosti.

Čím hlubší je všeobecná krize kapitalismu, čím hlubší je krize buržoazní ideologie, která není schopna předložit otevřenou, pravdivou a účinnou po-

zitivní koncepci společenského vývoje, tím více vzrůstá v mechanismu buržoazní ideologie význam reformismu všemožného ražení, zejména pak demokratického socialismu, který spojuje kritiku nejkřiklavějších výstřelků současného kapitalistického systému s kategorickým odmítáním teorie marxismu-leninismu a praxe reálného socialismu. Četné sociálně reformistické koncepce „třetí cesty“ mezi kapitalismem a socialismem nabývají na ceně a pravicovým revizionistům a oportunistům, renegátům a odpadlíkům dělnického hnutí se dostává v kapitalistickém světě všestranné podpory.

Praxe je jediným kritériem pravdivosti lidského poznání. Nelze vést spor o kapitalismus a socialismus a setrvávat přitom jenom ve sféře čisté teorie a ideologických představ, opomíjet skutečnost, nehledat odpovědi v životě. Život přesvědčivě dokazuje, že kapitalismus již nemá budoucnost. Snahy ideologů demokratického socialismu popřít skutečnost, že socialismus a komunismus budovaný v SSSR a ostatních socialistických zemích představuje jedinou budoucnost lidstva, jsou marné.

## Literatura

- Arbeiter Zeitung*. 1958, 15. 3.  
*Beiträge zur Theoriediskussion*. Hrsg. von G. Lührs, Berlin, Bad Godesberg 1973.  
*Entwurf für das neue Parteiprogramm der SPÖ*. Wien 1977.  
*Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 1973, 22. 2.  
*Frankfurter Rundschau*. 1974, 5. 9.  
Hrzal, L.: *Kritika soudobých sociologických a sociálně filozofických teorií*. Praha, Svoboda 1973.  
*Christian Science Monitor*. 1972, 2. 8.  
*Ich traue den Kommunisten nicht* (interview Kreiského). Spiegel 1977, Nr. 11.  
*Der 13. Kongreß der Sozialistischen Internationale in Genf*. In: Europa Archiv, Bonn vom 25. III. 1977.  
*Konkret*. Hamburg 1976, No. 12.  
Kreisky, B.: *Neue Perspektiven der politischen Ordnung in Mitteleuropa*. In: Neutralität und Koexistenz (Aufsätze und Rede). München, Paul List Verlag KG 1975.  
Lenin, V. I.: *Stát a revoluce*. Spisy, sv. 25. Praha, SNPL 1956.  
Muhri, F.: *O hlavním rozporu soudobého kapitalismu*. Otázky míru a socialismu 1975, č. 2.  
*Die neue Gesellschaft*. 1970, Nr. 3; 1976, Nr. 7.  
*Programme of the Swedish Social Democratic Party*. Adapted by the Congress of the Party held in Stockholm. June 1960 (Helsinki). (Program Švédskej sociálne demokratickej strany. Videň, Socialistická internacionála mládeže 1964.)  
*Der 22. Parteitag der Kommunistischen Partei Österreichs 18. bis 20. Januar 1974*. Wien, Stern-Verlag 1974.  
*Programmatische Dokumente der deutschen Sozialdemokratie*. Berlin, Bonn, Bad Godesberg 1973.  
*Le poing et la rose*. Organe du Parti socialiste. Paris, Supplément au Nr. 23, 1973, Décembre.  
*Sociales Affaires*. 1977, No. 1.  
*Sozialistische Weltstimmen*. Wien, J. Braunthal 1958.  
*Der Spiegel*. Hamburg — Berlin 1970, Nr. 20, 11. 5.  
Wimmer, E.: *Otázky demokracie v teorii a praxi Socialistické strany Rakouska*. In: Otázky míru a socialismu 1977, č. 10.  
*Die Zeit*. 1974, 15. 3.  
*Die Zukunft*. 1970, Nr. 9/10.

## Резюме

**Л. Грзал: Критика современных реформистских тенденций демократического социализма**

В статье дается критический анализ содержания современных теорий демократического социализма, который ревизионистские идеологи предъявляют в качестве альтернативы общественного развития в противовес капитализму и социализму. Автор отмечает его

смутное определение и цели, выраженные как отдаленный нравственный идеал, не претендующий на построение конкретного общественного строя. Его основным намерением является отказание от классовой борьбы и вообще от классового общества, отвлечение внимания рабочего класса от экономических проблем и воспитание абстрактного человека в духе одинако абстрактных ценностей и нравственных идеалов.

Автор статьи показывает, что путем демократического социализма, т. е. путем постепенных реформ и перевоспитания людей в рамках буржуазного общества нельзя добиться социализма. Он объясняет, что политические силы, сосредоточенные в Социалистическом интернационале, представляют собой защитники политики силы монополий; целью их привлекательных теорий является подавление дальнейшего развития рабочего движения. Многообещающе сформулированные реформы, как напр. обеспечение права на труд, на страхование на случай болезни, на отдых, на приличные жилищные условия не представляют собой путь к социализму, потому что они не преобразовывают основы экономической и политической власти монополий, находятся в рамках капитализма и кроме того трудно их в этих рамках осуществить.

Чем глубже общий кризис капитализма, чем глубже кризис буржуазной идеологии, которая не в состоянии предъявить открытую, правдивую и действенную положительную концепцию общественного развития, тем больше растет в механизме буржуазной идеологии значение реформизма всякого рода, в частности демократического социализма, соединяющего критику наиболее вопиющих эксцентричностей современной капиталистической системы с категоричным отклонением теории марксизма-ленинизма и практики реального социализма.

Нельзя спорить о капитализме и социализме и одновременно оставаться только в сфере чистой теории и идеологического воображения, игнорировать действительность, не искать ответы в жизни. Жизнь убедительно показывает, что капитализм не имеет будущего, что социализм и коммунизм, строящийся в СССР и остальных социалистических странах, представляет собой единое будущее человечества.

## Summary

### L. Hrzal: A Critique of the Current Reformist Tendencies of Democratic Socialism

This article presents a critical analysis of the current theories of democratic socialism, which is presented by revisionist ideologues as a social development alternative, as opposed to capitalism and socialism. It points to democratic socialism's vague outlines and objectives, expressed as a distant moral ideal and not aspiring to the construction of a concrete social order. The fundamental intention of democratic socialism is the rejection of the class struggle and class-divided society as a whole, the diverting of the working class away from economic problems, and the bringing up of an abstract man in the spirit of equally abstract values and moral ideals.

The author affirms that through democratic socialism, that is through gradual reforms and a re-education of people within the framework of bourgeois society, socialism cannot be attained. He explains that the political forces concentrated in the Socialist International are proponents of the power politics of the monopolies and their attractive theories are designed to prevent a further growth of the workers' movement. Promisingly formulated reforms, for example the safeguarding of the right to a job, to sickness insurance, to rest, to decent housing conditions, do not represent a road towards socialism because they fail to change the foundations of the economic and political power of the monopolies; they fit in to the framework of capitalism and furthermore it is difficult to carry these reforms out in this framework.

As the overall crisis of capitalism yawns wider, along with the crisis of bourgeois ideology which is incapable of presenting an open, truthful and effective positive concept of social development, ever greater significance is being ascribed in the machinery of bourgeois ideology to reformism of different types, especially to democratic socialism, in which criticism of the harshest excesses of the current capitalist system is accompanied by a point-blank rejection of the theory of Marxism-Leninism and the practice of real socialism.

It is impossible to contrast capitalism to socialism while at the same time remaining only in the sphere of pure theory and ideology, and ignoring reality, not seeking answers in real life. Life itself presents convincing proofs that capitalism has no future, and that socialism and communism being constructed in the U. S. S. R. and the other socialist countries constitute the only future of mankind.